

2021-04-13
Ert dnr: Ju2021/00115
Vårt dnr: 008/2021

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.ema@regeringskansliet.se

Yttrande till SOU 2021:2, *Krav på kunskaper i svenska och samhällskunskap för svenskt medborgarskap*

Sveriges Dövas Riksförbund, SDR, driver frågor, agerar kraftfullt och väcker opinion om våra mänskliga och demokratiska rättigheter. Vi arbetar för rätten och möjligheten att använda svenskt teckenspråk, samt driver på utvecklingen mot ett samhälle där det svenska teckenspråket har en självklar plats.

Sammanfattning

SDR har läst och kommenterar här de avsnitt i delbetänkandet som gäller vår målgrupp.

- SDR anser att båda delarna i Medborgarskapsprovet bör utformas på svenskt teckenspråk för döva nyanlända. I Norge och Finland får döva göra prov på teckenspråk.
- Språkravet grundas på samhörighet, och för att döva ska känna samhörighet i det svenska samhället och blir självständiga medborgare är teckenspråket vägen.
- Dispens från kravet vid särskilda skäl bör gälla även för döva nyanlända och den som gör bedömningen ska själv kunna svenskt teckenspråk och ha dövkompetens.
- En anpassning av provet där teckenspråkstolk används är fel väg att gå anser SDR. En tolk kan aldrig vara ansvarig för att bedöma språkkunskaperna. Den som gör bedömningen alternativt den som gör dispensbedömningen ska själv behärska svenskt teckenspråk och ha dövkompetens.

5 Finland och Norge

I båda dessa våra grannländer får döva sökande göra språktest på ländernas nationella teckenspråk. SDR anser att detta bör ske även i Sverige, döva nyanlända i Sverige bör få göra språktesten på och om svenskt teckenspråk.

6.1 Medborgarskapslagen ska kompletteras med krav på kunskaper i svenska och grundläggande samhällskunskap

SDR anser att för döva nyanlända ska kravet ligga på svenskt teckenspråk och grundläggande samhällskunskap - som prövas på svenskt teckenspråk.

6.2 Kravet på kunskaper i svenska och samhällskunskap ska grundas på samhörighet

Språket är grunden till kommunikation och samhörighet med andra. Syftet här är att stärka medborgarskapets status och främja ett inkluderande samhälle. För döva nyanlända innebär det svenskt teckenspråk. Att lära sig ett annat lands teckenspråk innebär också att lära sig kulturen i det land man lever i. Medvetenheten om sitt liv som döv och förståelse för samhällets krav och möjligheter är viktiga komponenter på väg mot delaktighet i samhället och arbetsliv.

7.3 Medborgarskapsprovet – ett prov med två delprov, ett i svenska och ett i samhällskunskap

”Förslag: Provet i svenska och samhällskunskap ska vara olika delar i ett gemensamt prov – Medborgarskapsprovet. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska kunna meddela föreskrifter om det medborgarskapsprov som avses i 13 a § lagen om svenskt medborgarskap.”

SDR anser att Medborgarskapsprovet även bör utformas på svenskt teckenspråk för döva nyanlända. Medborgarskapsprovet på teckenspråk bör även det vara i två delar, i och på svenskt teckenspråk och i samhällskunskap på svenskt teckenspråk.

9.2 Dispens från kravet på kunskaper endast om det finns särskilda skäl

”I bl.a. Danmark och Finland krävs för undantag från kravet på kunskaper att individen kan visa att denna har viss språk- eller samhällskunskap och/eller att denna t.ex. har deltagit i språkundervisning eller har gjort sitt bästa för att nå så hög kunskapsnivå som möjligt utifrån sina förutsättningar. Utredningen anser att liknande hänsyn bör tas också i Sverige. Den som vill ha dispens från kravet på kunskaper bör således kunna visa att denna t.ex. har deltagit i sfi eller språkundervisning under en längre tid och att denna har gjort flera och ärliga försök att nå godkänt betyg i sfi. För den som helt saknar förmåga kan detta dock knappast krävas.”

SDR bekräftar och bestyrker dispensbehovet vid särskilda skäl. Det finns även döva nyanlända som av olika skäl, t.ex språkdeprivation, hög ålder eller kognitiva funktionshinder inte kan tillgodogöra sig undervisningen i sfi/tfi (teckenspråk för invandrare) och då krävs speciella hänsyn. SDR betonar att den som gör dispensbedömningen av döva bör ha dövkompetens, dvs bör ha kunskap om döva som grupp, teckenspråk, tvåspråkighet, dövas levnadsvillkor, dövkultur och dövhistoria.

12.6 Anpassning av medborgarskapsprovet

”På liknande sätt har den som är döv eller har en grav hörselnedsättning sannolikt inte förmåga att genomföra en hörförståelse på svenska, men kan kanske visa sin förmåga att kommunicera genom samtal med en teckenspråkstolk.”

SDR vill här markera att en teckenspråkstolk aldrig kan användas för att bedöma språkkunskaperna hos en döv. Den som ska bedöma språkkunskaperna ska själv kunna teckenspråk och ha dövkompetens. Dövkompetens är en bikulturell kompetens som ger förståelse för språkliga uttryck och utesluter risken för kulturkrockar i kommunikationen.

”Då svenska för invandrare erbjuds för såväl blinda som döva anser utredningen att detta bör gälla även medborgarskapsprovet. ... Utredningen anser därför att det ska finnas särskilda medborgarskapsprov för t.ex. blinda.”

Vi vill återigen betona vikten av att döva nyanlända ska få göra båda delarna i medborgarskapsprovet på teckenspråk och att det språk som de ska bedömas i ska vara svenskt teckenspråk.

Vänliga hälsningar

Sveriges Dövas Riksförbund

Åsa Henningsson
Förbundsordförande

Svar på frågor från Jessica Olofsson, Regeringskansliet, till Sveriges Dövas riksförbund. Dessa frågor inkom under utredningsarbetets gång, men vi fick inte i väg svaren då. Vi önskar att dessa svar bifogas vårt remissvar. Vi vill här ge en bakgrund till döva nyanländas väg att lära sig svenskt teckenspråk och svenska.

Tfi/sfi för döva

Vilka utmaningar finns med att lära ut tfi och/eller sfi för döva?

Vi möter vuxna människor som kanske inte har gått i skola i sina hemländer, då är det lång startsträcka till att få eleverna att se sina egna möjligheter. Det kanske är först i Sverige de får möjlighet att lära sig ett språk att kommunicera med; svenskt teckenspråk. Synen på döva i många länder är att de är obildbara. Många döva nyanlända som kommer till Sverige utan att ha fått tillgång till språk och utbildning i sitt hemland och som har språklig deprivation behöver tid att utveckla sitt språk. Så var det i Sverige innan man förstod betydelsen av teckenspråket för döva.

"Språkdeprivation...Det beskriver uppväxtvillkoren för döva fram till 1970-talet, då de första sju levnadsåren för många döva upplevdes som språklösa eftersom de fick lära sig sitt första språk, teckenspråket, först i dövskolan vid sju års ålder." ur [Konsekvenser av språklig deprivation hos vuxna teckenspråkiga döva - en forskningsöversikt](#) av Region Skåne.

Men det kommer även döva nyanlända med utbildning, som kan sitt lands teckenspråk och ska här lära sig ett nytt teckenspråk och ett nytt skriftspråk. Hörande nyanlända ska lära sig den talade och skrivna svenskan. Döva nyanlända ska lära sig två olika språk: svenskt teckenspråk och den skrivna svenskan. Den tidsbegränsning på 4 år som föreslås gälla kan inte appliceras på döva som kommer till Sverige utan ett fungerande språk.

Vill också betona att det är otroligt glädjefullt när lärarna ser elevernas utveckling till självständiga, teckenspråkiga individer. Det tar tid, och måste få ta tid.

Vilka utmaningar ställs eleverna inför?

De som kommer utan skolbakgrund har också svårt att förstå att de ska ta eget ansvar. De är som vuxna, vana att bli omhändertagna i sitt hemland, hörande har "tagit hand" om döva. Här ska de ta eget ansvar för sitt liv. Och lära sig ett nytt språk i ett nytt land. Det är en lång process de ska gå genom.

Finns det något som generellt sett är lättare eller svårare att lära sig?

När man är döv, är teckenspråket det första språket som ger kunskap om omvärlden och är grunden för kommunikation. Teckenspråket är det språk som döva tillägnar sig på sina egna villkor. Det är genom kommunikation och förståelse för omvärlden som språket växer fram. Den skrivna svenskan som döva lär sig som andraspråk, är ett nytt språk att lära sig.

Kan man säga något generellt om yngre elever i förhållande till äldre elever?

Ju yngre man är när man kommer till Sverige, desto bättre förutsättningar har man givetvis.

Vi är ju idag medvetna om att språket grundläggs i tidiga åldrar, ju äldre man är desto svårare blir det att tillägna sig ett språk och att utveckla ett självständigt tänkande.

Vet ni om eleverna i en klass som läser tfi eller sfi för döva har samma språkliga bakgrund eller om de kommer från olika länder och har olika modersmål?

Eftersom döva nyanlända behöver teckenspråk, söker man sig/ blir man hänvisad till skolor där det erbjuds undervisning på teckenspråk. Idag finns sfi/tfi för döva alternativt etableringskurser/ svenska från dag ett bara i dessa skolor: Västanviks Folkhögskola i Leksand, Västanviks Stockholmsfilial, Komvux i Huddinge, Iris i Göteborg, Sima Folkhögskola i Örebro, Stockholm, Göteborg och Åkarp.

Klasserna är väldigt heterogena: eleverna kommer från olika länder, de har olika studiebakgrund, olika språk och läser olika studievägar.

Vad finns det för för-respektive nackdelar med hur klasserna organiseras (samma eller inte samma modersmål, samma eller inte samma nivå av funktionsnedsättning etc)?

Döva behöver varandra. Det är viktigt att varje döv nyanländ som kommer till Sverige erbjuds sfi i en teckenspråkig miljö med lärare som har dövkompetens. Det är också viktigt att få träffa andra döva för att känna att man inte är ensam, i hemlandet kanske man inte har blivit accepterad som döv, då är det mer viktigt att få vara i en grupp där man är som andra.

Kan man säga något om hur undervisningen typiskt sett ser ut?

Sfi/tfi för döva är en tvåspråkig undervisning. Teckenspråket är undervisningsspråk och det språk döva kommunicerar i. Svenskan i skrift är andraspråket för döva.

När eleverna först kommer, måste de utveckla svenskt teckenspråk, vilket går olika fort beroende på deras förkunskaper. Sedan undervisas i den skrivna svenskan, på teckenspråk.

Sfi för döva använder sig av de läromedel i sfi- svenska som finns tillgängliga på B,C och D nivåerna, men undervisningspråket är teckenspråk. Även om alla elever är i samma klassrum, kan man dela in i grupper beroende på vad de jobbar med.

Vilket studiematerial och vilka hjälpmedel (dator, tv, etc) används?

Då teckenspråket är ett visuellt språk används ofta dator och tv/storbildskärm för att visa program/böcker på teckenspråk, och diskutera innehållet.

Svenskan behöver också vara visuellt, man skriver på tavlan eller skriver på datorn och visar på storbildskärm i klassrummet.

Eleverna använder även vanliga traditionella läromedel för den skrivna svenskan, men diskuterar på teckenspråk.

Kan man säga något om hur lång tid det tar innan eleverna når godkänt resultat i tfi eller sfi?

Det är så individuellt. De elever som har akademisk bakgrund från sina hemländer kanske klarar B till D nivå på några månader. Andra når kanske inte alls upp till B-nivån även om de läst sfi flera år.

Finns det de som inte når godkänt resultat? Om ja, vet man hur många de är och vad det oftast beror på?

Se ovan angående Språkdeprivation. [Konsekvenser av språklig deprivation hos vuxna teckenspråkiga döva - en forskningsöversikt](#) av Region Skåne. Om man kommer till Sverige utan att ha fått ett teckenspråk i sitt hemland, är det mycket tveksamt om man överhuvudtaget når upp till B-nivån i svenskan. Man kanske når upp till B nivå i teckenspråk, efter lärarens bedömning. Vi vet inte hur många som inte når upp till målen.

Erbjuds de eleverna utbildning i annan form/regi för att lära sig språket, anvisas de till någon annan typ av aktivitet eller något annat?

För att kunna utveckla svenskt teckenspråk krävs tillgång till teckenspråkig miljö som t.ex. dövförening, idrottsklubb, annan föreningsverksamhet på teckenspråk. De kan anvisas dit om de bor i de städer som har dessa. Det beror alltså mycket på var de bor i Sverige, vilka lösningar det finns. I Härnösand och Leksand finns sociala företag för döva, där kan de få enkla arbetsuppgifter och känna att de bidrar till samhället. På vissa ställen finns teckenspråkig verksamhet inom Samhall. AF har olika former av teckenspråkiga resurser: dövkonsulenter, SIUS-konsulenter och yrkesintroduktion inom Iris, som kan slussa eleven vidare.

Går det att säga något om hur lång tid det tar att dra slutsatsen att eleven inte kommer att nå godkänt?

Först ska en kartläggning göras, och det kan ta tid innan eleven har kommit så långt att man kan se vilka möjligheter det finns till utveckling.

Är eleverna motiverade till att lära sig? Kan man se några skillnader i motivation beroende på studieväg och/eller kurs?

Framför allt är många motiverade att få gå teckenspråkig utbildning, att här i Sverige få känna att jag duger som jag är, teckenspråket ger mig möjligheter att växa och utvecklas.

De som har skolbakgrund har oftast större motivation att komma vidare i sfi-kurserna för att komma ut på arbetsmarknaden.

Vilka förmågor testas i prov inom tfi respektive sfi för döva och på vilket sätt (är de t.ex. skriftliga och/eller digitala och genomför alla elever i en klass prov på samma sätt eller är provens upplägg anpassade till individens förutsättningar)?

Det är helt anpassat till individens förutsättningar. Målsättningen är givetvis att alla ska få möjlighet att göra sfi-proven, en del klarar bara B provet. De som kommer från Europa eller vissa engelsktalande länder når ibland upp till D-nivån. När det gäller sfi- för döva så gör eleverna bara de skriftliga delarna av testerna.

Det finns behov av en kursplan även i ämnet teckenspråk. Det lyfter SDR i remiss-svaret till SOU 2020:66: *Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk.*

Vet man något om hur stor andelen elever är som har bristande kommunikationsförmåga när de börjar på tfi/sfi och hur det går för dem?

När de börjar gör man en kartläggning, och eftersom lärarna har dövkompetens på ovanstående skolor ser man redan då hur kommunikationsförmågan är. Sedan är utvecklingsmöjligheterna i de fall med bristande kommunikationsförmåga, begränsad och eleverna hänvisas till andra aktiviteter där sådana finns. Sådan kartläggning saknas idag.

Är det vanligt/ovanligt att elever fortsätter att läsa tfi/sfi på egen hand om de avregistreras efter t.ex. två år (för att kommunen ställer upp en sådan maxgränsregel)?

Nej, det är mer vanligt att de slussas ut till arbetsmarknadsåtgärder genom AF.

Vilka andra prov, certifieringar etc finns tillgängliga för att visa att man behärskar svenskt teckenspråk?

Det här är också något som saknas, och som SDR lyfter fram i sitt remissvar till betänkandet: SOU 2020:66: *Samverkande krafter – för stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk.* SDR anser att ett bedömningsmaterial bör utvecklas för teckenspråkig sfi, liknande det som utredningen föreslår: Bygga Svenska – Vux.

Finns det olika nivåer av sådana prov/certifieringar eller avspeglas kunskaperna i att man får högre eller lägre betyg/omdömen efter att man genomfört provet/certifieringen?

För ämnet teckenspråk i sfi/tfi saknas det alltså idag. Det finns ett bedömningsmaterial för specialskolans elever: [Information - Bedömningsportalen \(skolverket.se\)](https://skolverket.se/Information-om-utbildning/Bedomningsportalen).

Finns det någon myndighet eller organisation som idag har kompetens att bedöma hur en persons funktionsnedsättning inverkar på dennes möjligheter att lära sig svenska och/eller visa sina kunskaper?

När det gäller döva nyanlända har ovanstående skolor dövkompetens och kan och gör bedömningar. SDR lyfter även i remiss-svaret till SOU 2020:66 fram behovet av en nationell resurs, som kan bistå kommunerna med expertkunskap i dövfrågorna: Dövkompetens. Vårt förslag är att denna enhet inrättas på Sveriges Kommuner och Regioner, som ju idag ska stötta kommunerna i arbetet med sfi.

På vilket underlag grundar myndigheten/organisationen sin bedömning?

Idag är det godtyckliga bedömningar, beroende på var de nyanlända hamnar. De skolor som tar emot nyanlända, som har dövkompetens, har lång erfarenhet av arbetet med teckenspråkig sfi. Det är ute på kommun-nivå som kunskap saknas.

Efter eventuell avslutad bedömning, utfärdar myndigheten/organisationen något intyg till stöd för sin slutsats?

De skolor som är godkända av Skolinspektionen att utfärda betygsrätt i sfi, gör en bedömning av det prov som eleven gjort och eleven tilldelas betyg utifrån skalan A-F.

Samhällsorientering(SO)

Kommunerna erbjuder idag samhällsorientering inom etableringsprogrammet och för vissa andra nyanlända(lagen om samhällsorientering). Samhällsorienteringen består av 100 timmars undervisning. De anordnare som vi har haft kontakt med har inte annat än undantagsvis arrangerat kurser i samhällsorientering för personer som är döva eller som har en hörselnedsättning.

Vet ni hur det ser ut i landet generellt, är det vanligt eller ovanligt med kurser i SO för döva?

Dessa kurser som kommunerna erbjuder kommer inte alltid ut till de nyanlända. Vad det beror på vet vi inte, men om det fanns en Nationell resurs kunde denne även samordna och få till en samverkan kommunerna mellan, så även döva nyanlända kan ta del av denna kurs.

Förväntas man gå till en kurs i SO utan anpassning eller stöd eller anvisas man till någon annan aktivitet i stället för SO?

För döva nyanlända är det bara teckenspråkig undervisning som är möjligt, de kan alltså inte delta i kurser där hörande går.

Finns det andra utbildningar om samhällskunskap som är anpassade till döva”samhällskunskap på teckenspråk”eller något liknande? Om ja, var finns de och vem kan/får gå dem?

Det finns som sagt sfi/tfi på några platser runtom i Sverige. Där finns oftast möjligheter till samhällsinformation och/ eller samhällskunskap.

Prov i svenska och samhällskunskap**Utifrån era erfarenheter och kunskaper, vad är viktigt att tänka på när man ska utforma prov i svenska respektive samhällskunskap?**

För döva har lyfter vi i remiss-svaret till SOU 2021:2 *Krav på kunskaper i svenska och samhällskunskap för svenskt medborgarskap* att vi önskar se test på teckenspråk i stället för svenska. Målet med medborgarprovet är inkludering i samhället och stärkt medborgarskap. För döva nyanlända är det självklart att språket som ska testas är svenskt teckenspråk, då de ska bo och leva i Sverige. Testet på samhällskunskapskunskapen bör också testas på teckenspråk.

Bör eller ska man göra undantag från kravet på att göra prov för t.ex. döva som grupp eller ska det vara en individuell bedömning?

Vi tycker att döva som språklig grupp ska få chansen att göra proven på svenskt teckenspråk. Sedan finns det givetvis personer med t.ex språklig deprivation, kognitiv funktionsnedsättning eller annat som gör att de inte uppnår målen. Där kan det, precis som för hörande, finnas behov av dispens.

Vad talar för respektive emot om man bör eller ska göra undantag?

Det finns, som vi tidigare lyfte fram, döva som i sin språkdeprivation inte kan nå kunskapsmålen, där bör de få dispens, på samma sätt som hörande får. Men som utredningen föreslår, dispensen ska ske efter att personen visat vilja att lära sig svenska (här teckenspråk) genom att ha deltagit i sfi.

Finns det andra prov, certifikat eller kurser i svenska/teckenspråk eller samhällskunskap inom t.ex. komvux/Folkuniversitetet som skulle kunna användas för att visa att en person har kunskaper på en viss nivå i ämnena i fråga?

Inför den här eventuella testningen behöver ett särskilt prov utformas. Skolor för döva runtom i landet använder sig av olika material i olika kurser.

Den som gör bedömningen måste ha dövkompetens. Det går inte att bedöma en persons teckenspråkkunskaper genom att använda en teckenspråkstolk. Det ska vara en person som möter den döva personen och kan ha direkt dialog och ge en bedömning.

Övrigt

Har ni något annat medskick till utredningen?

Kommentar till kursplan för svenskundervisning för invandrare, sfi (skolfs 2009:2)

har ett avsnitt om sfi/tfi för döva: Teckenspråk för invandrare - anpassning av kursplanen för teckenspråkiga döva och hörselskadade.